

Universitetsreform behövs för att höja kunskapsnivån

Dagens Nyheter den 26 februari 2015

Att skolans problem är allmänt kända beror bland annat på Pisastudierna. De visar att svenska elevers kunskapsnivå faller. För universitetens och högskolornas del finns ingen motsvarighet till Pisa, men vi har anledning att misstänka att det är illa ställt också vid de högre lärosätena.

Den misstanken har tre grunder. För det första förefaller detta vara en allmän uppfattning bland stora grupper av universitetslärare och akademiska forskare, som flera av oss i vårt dagliga arbete kommer i kontakt med.

För det andra har elevernas möjligheter att tillgodogöra sig undervisningen sjunkit. Under flera decennier har lärare vid tekniska högskolor, språkinstitutioner och lärarhögskolor pekat på de svaga kunskaper som studenterna har när de inleder sina universitetsstudier. För något år sedan väckte det stor uppmärksamhet när lärare i historia vid Uppsala universitet påpekade låga studiefärdigheter och bristande språkbehandling deras studenter hade.

För det tredje vet vi att en genomsnittsstudent, med viss variation, inte behöver lägga särskilt mycket tid och engagemang för att få ut sin examen – kanske inte ens halvtid. Enligt en rapport från 2011 från Högskoleverket lägger mindre än en tredjedel av studenterna ner 40 timmar eller mer i veckan på sina studier, och inom humaniora är genomsnittet bara drygt 20 timmar, trots att de officiellt studerar på heltid. Liknande siffror har publicerats under flera år av Studentbarometern.

Lärosätena har sedan början av 1990-talet genom det så kallade håp-systemet fått starka ekonomiska incitament att sänka sina betygskrav. Systemet innebär att en stor del av ersättningen från staten bestäms av antalet "håpar", alltså helårsprestationer. När ett lärosäte ger en student 60 högskolepoäng – två terminers avklarade studier – klirrar det till i lärosätets kassa. Och det är elevens egen lärare som bestämmer vilken kunskap som behövs för dessa poäng.

Dessa incitament måste balanseras med någon form av kvalitetskontroll. Det hittillsvarande systemet för kvalitetskontroll har organiserats uppifrån. Nationella utvärderingsgrupper har bedömt examensarbeten inom breda utbildningsområden utifrån centralt fastställda kriterier. Efter hård kritik kommer detta system nu att ändras. Enligt det utredningsförslag som finns ska statsmakterna i framtiden kontrollera att lärosätena bygger upp interna system för kvalitetsarbete, och Universitetskanslerämbetets roll blir att granska dessa system.

Gemensamt för båda modellerna är tron på att man kan uppnå god kvalitet genom administrativa system och kontroll uppifrån. Detta är helt i linje med en stark trend under de senaste decennierna: en rejäl maktförskjutning från den tidigare ganska självständiga professionen till statliga myndigheter, forskningsfinansiärer och en ny kår av högskoleadministratörer. Till exempel var det förut professionen som valde universitetets rektor såsom primus inter pares, den främste av likar. I dag har

lärare och forskare praktiskt taget inget att säga till om när styrelse och rektor ska tillsättas. I stället görs det i en bysantinsk ordning där staten har sista ordet.

Inget tyder på att detta leder till bättre kvalitet. Det är heller inte denna väg de mest framgångsrika universiteten och forskningsnationerna har gått. Grundproblemet är detsamma som för styrningen av forskning: det är bara universitetslärarna som har verklig insikt i det de undervisar om. Kvalitetskontrollen måste därför vara horisontell i stället för hierarkisk: lärarna bedömer varandra och varandras studenter.

Vi har tagit initiativet till en studie av vad som behöver göras. Våra slutsatser presenteras inom kort i boken "Universitetsreform! Så kan vi rädda och lyfta den högre utbildningen".

Vi menar att universitetslärarna och forskarna bör återinsättas som huvudansvariga för lärosätena. Inte minst bör de ha rätten att tillsätta rektor och ordförande. De har bäst insikt om syftet med verksamheten och måste ges en betydande beslutsmakt. Administrationen ska vara en stödfunktion och inte en överordnad nivå.

Lärosätena bör tillerkännas ett stort mått av autonomi. Det har visserligen under ett par decennier talats mycket om autonomi, men i praktiken har den lokala byråkratin stärkts på den akademiska personalens bekostnad.

Sverige behöver stödja alla dem som vill ha högkvalitativa utbildningar. Viktiga åtgärder som borde stödjas och inte bromsas centralt och lokalt är:

- Egna antagningskrav (vilket enligt högskoleförordningen bara får ske för högst en tredjedel av de antagna studenterna).
- Studieprogram på internationell spetsnivå, som de facto kräver heltidsstudier.
- En begränsad studieavgift, om detta behövs för att ge tillräckligt omfattande och högkvalitativ undervisning.
- Ett propedeutiskt basår för att höja inträdeskompetensen.

Ytterligare två övergripande förändringar är viktiga delar i en universitetsreform.

Extern betygsättning. Hittills har studentens egen lärare (eller institution) ensam bedömt och betygssatt studenternas kunskaper. Eftersom den kunskapsnivå som studenterna uppnår inte enbart avgörs av deras flit och begåvning, utan också av lärarens kompetens, föreligger här ett åtminstone partiellt jäv. Läraren sätter delvis betyg på sina egna insatser. Detta behöver ändras. Liksom i Norge och Danmark bör betygen sättas av lärare från annat lärosäte.

Staten tar sedan in samtliga utdelade betyg, räknar ut ett genomsnitt per institution och offentliggör resultaten. Den externa betygssättaren skulle då inte lockas att gå med på för höga betyg, eftersom den egna institutionen i samma ämne då skulle komma sämre ut vid en jämförelse.

Enhetlig betygsskala. För att möjliggöra jämförelser mellan olika universitet och underlätta den externa betygssättningen krävs en enhetlig betygsskala. I dag används ett sammelsurium av betygsskalor vid olika lärosäten. Man kan förslagsvis använda Bolognasystemet med en sexgradig skala. Utöver detta behövs inga centrala betygskriterier. En samsyn mellan institutionerna kommer att växa fram efter hand som en följd av den externa betygssättningen.

Vi menar, sammanfattningsvis, att en universitetsreform efter dessa linjer skulle skapa en högre kvalitet och ge transparens i betygsgivningen och ett mått av jämförbarhet mellan de olika institutionerna, vilket nu saknas.

Universitetspolitiken bör prioriteras i kunskapssamhället. Under många år har den inte ägnats den omsorg som krävs – och som skattebetalarna, som finansierar verksamheten, har rätt att begära. Med våra förslag vill vi bidra till debatten om hur Sverige ska kunna återfå ett universitetsväsende i världsklass.

Anders Björnsson, publicist och historiker

Patrik Engellau, styrelseordförande Den Nya Valfärden

Inger Enkvist, professor i spanska, Lunds universitet

Magnus Henrekson, professor och vd, -Institutet för Näringslivsforskning

Jonas Nycander, professor vid Meteorologiska institutionen, Stockholms universitet

Gösta Walin, professor emeritus i oceanografi, Göteborgs universitet